

ГОРДАНА ПОКРАЈАЦ, 2016. АНТИЧКЕ РЕФЛЕКСИЈЕ У ПОЕТИЦИ
И ПОЕЗИЈИ ДУБРОВАЧКЕ РЕНЕСАНСЕ. НОВИ САД: ОРФЕЛИН
ИЗДАВАШТВО, 361 СТР.*

Почев од прве књиге *Од Хекубе до Атаманта: ка изворима дубровачке ренесансне трагедије* (Нови Сад 2010), преко студије *Најстарији дубровачки петраркисти и античко наслеђе* (Нови Сад 2012), па до *Античких рефлексја у поетици и поезији дубровачке ренесансе* (Нови Сад 2016), Гордана Покрајац прати ток континуираних преображаја античког филозофског и уметничког наслеђа кроз књижевност и поетику дубровачке књижевности. На самом крају књиге *Античке рефлексје у поетици и поезији дубровачке ренесансе*, назначава се да су ренесансом маркиране „новине које ће у долазећој, барокној епохи допринети даљем континуитету у неговању античких рефлексја“, што сугерише да би се ауторкино истраживање наставило у овом правцу творећи чврсту зиданицу посвећеног и осмишљеног рада. Овим гестом постигнута су барем два незанемарљива догађаја за српску науку о књижевности: једно је научни допринос који води ка синтези, тј. потенцијалној историји дубровачке књижевности, сагледаној кроз специфичну рецепцију античке традиције, а друго научни допринос који се остварује у појединачним, подробним и студиозним интерпретацијама које је могућно прочитати у досадашњим ауторкиним књигама.

Пишући *Античке рефлексје*, Гордана Покрајац испратила је уједно и историју досадашње рецепције дубровачке књижевности са становишта посебних и општих испитивања антике код дубровачких стваралаца и мислилаца, настојећи не само да их употпуни новим увидима већ и да их укључи у синтетичка промишљања о датом аспекту. Руководећи се античким темама ренесансних песника (легенда о повратку златног века *laurea aetas*/, латинско начело *carpe diem*, свемоћ љубави *amor omnia vincit*/, тема Парнаса, срећа *Fortuna*/, трактати о лепоти, сан), ауторка је представила систем њиховог функционисања у контексту дубровачке књижевности, али и битну *differentia specifica* у односу на италијанску књижевност и утицаје са те стране. За разлику од најстаријих дубровачких петраркиста, који су стварали с краја XV и почетка XVI века (Шишка Менчетића, Џора Држића, песника из

---

* Приказ је настао при пројекту *Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности* (178005), који се реализује на Филозофском факултету у Новом Саду.

Зборника Никше Рањине), песници и мислиоци XVI столећа показују више инвентивности и артифицијелности а античко наслеђе реципирају и креативно обликују непосредније.

Књига је конципирана троделно. Ако изузмемо уводни и закључни сегмент, састоји се од целина: „Филозофско-поетички трактати“, „Поезија и антика“, „Од Динка Рањине до краја XVI столећа“. Гордана Покрајац приступала је истраживању на основу познатих важних чињеница везаних за епоху ренесансе, затим би детаљно анализирао грађу и сводила закључке, који доприносе осветљавању типолошких разлика у односу према античком наслеђу. Када је реч о „Филозофско-поетичким трактатима“, најпре смо упознати са филолошким приступом ренесансних филозофа и поетичара, те са важношћу ренесансног платонизма који у италијанској књижевности отпочиње доласком Георгија Гемитоса Плетона из Мистре на Фирентински сабор 1439, па је затим обновљена и фирентинска *Академија Платоника*. Такође, Северин Боеције превео је Аристотела на латински, а на универзитетима један од основа студија чине Аристотелови коментари. Стога се на овим темељима и промишљају трактати Николе Витова Гучетића, Антуна Меда и Миха Моналдија.

У то време велика је била популарност трактата о љубави, лепоти, људском понашању и обично су били писани у виду дијалога. „Платонистичку традицију теодицеје, потекле од Платона и његове критике Хомера, Гучетић је применио у новом контексту и уклопио у Платинов монотеистички систем, сматрајући да је Бог толико добар колико је и праведан, па стога и треба веровати да од њега потиче и сама лепота“. Гучетић је именован и неоаристотеловцем, с тим да он „настоји повезати Аристотела са Платоном, Прокловим учењима, те пружити портрет филозофски и уметнички образоване ренесансне жене, кроз дијалог Маре Гундулић и Цвијете Зузорић“. С једне стране, у дијалозима су се одражавала „актуелна питања и стварни друштвени живот“, који су били „неодвојиви од садржаја везаних за античку филозофску мисао“, али су и „дијалози о лепоти и љубави ‘названи цвет’ (*detto Antos*)“ величали „класичан идеал лепоте који се доводи у везу с хришћанским идеалом вере у највише, најлепше и морално најсавршеније биће“.

Антун Медо својим трактатима допринео је „целокупном развоју дубровачке ренесансне поезије у другој половини XVI столећа“, док је Миха Моналди извршио „христијанизацију платонистичке основе“, те допринео „промишљању метафизичких поставки примењујући рефлексије ‘хришћанског Аристотела’ Томе Аквинског“. Као битна тема ренесансне

поетичке мисли пореклом из антике, узима се функција поезије, па песници тако врше синтезу и дају примат поуци или забави. Коначно, „дубровачки песници нису писали теоријске трактате, њихов је допринос поезици лирског стварања знатан јер је проистицао из самих дела и био устројен према правилима писања поезије“.

Целином „Поезија и антика“ обухваћено је истаживање поезије Мавра Ветрановића, Марија Кабожића, Николе Наљешковића, Марина Држића, Марина Буресића, Николе Димитровића. Бенедиктански опат Мавро Ветрановић дао је допринос „континуитету у преплитању хришћанског наслеђа и античке традиције“ и њему је посвећена највећа интерпретативна пажња. Песник је искористио значењски потенцијал фигура Орфеја и Ариона као митских певача, био инспирисан Аполоновим стрељањем Питона, Нептуном, Плутоним („црним Орком“, Дисом), Медејом, нимфом Еко, али и Сатурном и Федровим баснама. Музе, тј. „римске нимфе Камене“ назвао је „еликонском дружбом“, а Парнас – Дубравом, „пијерском гором“, те „гором виленском“. У његовој поезији јављају се и „тамне госпоје“, Суђаје, Парке или „окрутне Фортуне“, али и хибридна бића попут Сирена, Харпија, Химера и сл. У коначници, Ветрановић критикује женску обнаженост, али има назнака да жена може бити и „небеска царица“ и „харпија и блудница“.

Марио Кабожић критиковао је, пак, друштво: „Примери из античког времена (...) подстакли су пластичнији приказ свега онога што је у дубровачкој средини рефлектовало одјеке Римске империје и њене социјалне структуре, на чијим је основама потекла ренесансна цивилизација“. Николу Наљешковића са Ветрановићем повезује тематско опредељење за Орфеја и Ариона, с тим да им он у посланици „Димитрићу Никола“ придружује Музу историје Клио, алудирајући на Димитровићево историографско образовање. Песник је Музе укључио и у посланицу „Петру Хекторовићу властелину хварском“, где Уранија води Ветрановића, Талија – Хекторовића, а Димитровића – Клио. Наљешковићева специфичност, ипак, састоји се у томе што, „поред устаљених мотива“, „уноси елементе из оновремене реалности и властитог искуства (прожетих митским поређењима)“, те у актуелизацији „свевремених тема“. „Домаћи Хеликон“ Марина Држића такође испуњавају Музе и божанства, међу којима је најприсутнија личност Купидона са стрелицама, али је његова поезија устаљене „петраркистичке лексике и метафорике“. Марин Буресић је „у настојању да буде што сентенциознији“, уклапао Катонове „свевремене сентенције у хришћански контекст, уобличивши на изванредан начин самосвојну творевину“. Катоним је био

надахнут и Никола Димитровић, те је Катонове хексаметарске сентенције сместио у „причицах“.

Ако је друга целина била у знаку Мавра Ветрановића, са којим и остали песници битно успостављају линије додира, трећа целина књиге отпочиње Динком Рањином, који, такође, функционише као парадигма за Андрију Чубрановића, Антуна Сасина, Мароја Мажибрадића, Савка Бобаљевића Мишетића, Миха Моналдија, Миха Бунића Бабулиновића и донекле Доминка Златарића. Рањина је подстицао писање епиграма, стварао у оквирима нових жанрова – елегије, еклоге, али и песничке форме – сонета, мадригала, страмбота, фростоле. Угледао се на Катула, Тибула, Проперцију, Марцијала, помињао историјске личности, попут Александра Великог, Брута, Цезара, Клеопатре, уклапао митске личности у парове: Орест – Пилад, Тезеј – Паритој, Кастор – Полукс, те у плејаду од Јуноне, Паладе Атене, Феба Аполона, до Муза, Парки и Венере, с тим да је за њега Амор најучесталији, као што је Купидо за Држића.

Андрија Чубрановић тематизовао је велику тему о Срећи и њеној несталности и управо личност Купида, док Антун Сасин уобличава „оригиналне сцене Парнаса“, смишљено се опредељујући за класичне призоре и личности. Код Мароја Мажибрадића виде се трагови Овидијевих *Хероида*, утицај Католове поезије, док Аморова амбивалентност отелотворење проналази у Бобаљевићевој поезији, поред „Судбине, ‘худе чеси’, ‘Случаја’, Среће односно Несреће (...) под именом немилостиве Фортуне“. Бобаљевића одликује „изразитија субјективност“, али и експлицитна „дионизијска оријентација у стварању“, спрам чега стоји аполонијска код Миха Моналдија. Бобаљевић је Влаху Држићу (сликару) прогнозирао „славу Апелесову“ и посветио сонет, а Моналди посмртни сонет. Он је „осим Петраркиног наслеђа бембистичке оријентације“ неговао и „оне античке тековине на којима је и сам Петрарка изникао“. Такође, његова поезија одликује се специфичним односом према жени, коју пореди са: богињом лова, Иреном, Маргеритом, „новом Клото“, Дијанином пратиљом Калисто, Филидом, док, што је посебно интересно, „антички елементи (...) алудирају на песникињу Јулију Бунић (...) две песме (је) посветио Јулији, а у једну укључује и њену сестру Наду Бунић“.

Михо Бунић Бабулиновић има иновативан приступ Овидијевим *Метаморфозама*: замењује јастреба соколом, голуба – грлицом, вршећи „контаминацију античких изворника са токовима позноренесансног стила“, што је део „духа времена и манира“. Најпосле, један од свакако најважнијих

аутора када је реч о испитивању античких рефлексива јесте Доминко Златарић, коме је, такође, као и Ветрановићу и Рањини посвећена знатна пажња. Тематизовао је Купидона, који за ренесансу више није дете Пору и Пеније, већ Венере; истакао је орфејску моћ љубави да кротити дивље звери и поиграо се попут Бабулиновића са *Метаморфозама*, али у инверзном смислу. Осим *Метаморфоза*, утицале су на њега и Овидијева *Хероида*, *Тужне песме*, *Писма из Понта*, али, битно, и Вергилијева трећа еклога. Антиципирајући барокно доба, црпећи једини непосредно из старогрчких извора, Доминко Златарић је функционализовао антику кроз „сложену симболику извесних реалних феномена које песник опева, а који пружају значајне поруке читаоцима; неретко је реч о свевременим мудростима, имплицитно исказаним преко митолошких или литерарних реминесценција“.

У свођењу закључака истиче се континуираност Овидијевог утицаја, да су паралеле са Хомером и Вергилијем служиле као стилска средства, митолошки ликови постају носиоци симбола, латински изрази уклапани су у језик; Купидон, Аполон, Музе, Хеликон, Дијана постају топоси. Укратко – ренесансна „стварност је сагледана кроз призму класика“. Ова констатација Гордане Покрајац открива да је античка традиција битан кључ за семантику поезије и поетике дубровачке ренесансне књижевности, али и њених даљих токова. У праћењу метаморфоза античке традиције у историји дубровачке књижевности, несумњиво да би било могуће разлучити и суптилне разлике између епоха, али и појединачних књижевних опуса. Скупа узев, и досадашњи рад и актуелна књига Гордане Покрајац значајни су и у практичном смислу корисни – вишеструко, и, што није занемарљиво, леп су показатељ одговорног научног рада.

Јелена Ђ. Марићевић
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност и језик